

دولت ترامپ و معمای بزرگی به نام بندر چابهار

بندر چابهار در جنوب شرقی ایران که از آن به عنوان دروازه ورود به افغانستان و آسیای میانه نام برده می شود، اکنون به معمایی دشوار برای طراحان تحریم های آمریکا علیه ایران تبدیل شده است.

طرح توسعه بندر چابهار - که بخش کوچکی از آن در اواخر سال گذشته میلادی به بهره برداری رسیده است - می تواند پس از کامل شدن، کمک شایانی به بهبود روابط تجاری ایران با کشورهای جنوب آسیا و آسیای میانه نموده و همچنین از لحاظ نظامی نیز یک دارایی ارزشمند برای ایران باشد. اما از سوی دیگر این طرح استراتژیک برای کشور محصور در خشکی افغانستان نیز اهمیت حیاتی دارد؛ کشوری که آمریکا در ۱۶ سال اخیر نتوانسته است به رغم استفاده از هزاران نیروی نظامی، آن را به ثبات برساند.

این بندر ایرانی نه تنها برای افغانستان و آسیای میانه، بلکه برای هند که اینک جزو متحدان آمریکا در آسیا به شمار می رود نیز اهمیت ویژه ای دارد. بخش قابل توجهی از طرح توسعه بندر چابهار توسط شرکت های هندی انجام می شود و قرار است هندی ها در بهره برداری از این بندر نیز به نوعی شریک اصلی ایران باشند. به همین دلیل است که هند در مذاکرات خود با آمریکا خواستار معافیت بندر چابهار از تحریم ها شده است.

دولت ترامپ اخیراً از هند خواسته است که نقش فعال تری در بازسازی افغانستان ایفا کند و حضور اقتصادی پررنگ تری در آسیای میانه داشته باشد؛ خواهش هایی که عمل به آن بدون استفاده از زیرساخت های بندر چابهار تقریباً برای هند غیرممکن خواهد بود. ریچارد روسو، تحلیل گر امور آسیای میانه در مرکز مطالعات استراتژیک و بین المللی واشنگتن، در این باره می گوید: «بسیار مهم است که تصمیمات به گونه ای اتخاذ شود که هند بتواند خطوط مواصلاتی را برای حمل و نقل کالا به افغانستان ایجاد کند. اما هر لحظه ممکن است کاخ سفید تصمیم متفاوتی در این زمینه بگیرد و همه چیز را تغییر دهد».

قانون تحریم ها به رئیس جمهور آمریکا اجازه می دهد تا پروژه هایی را که هدف از اجرای آنها کمک به بازسازی افغانستان است را از تحریم معاف کند؛ امتیازی که شامل طرح توسعه بندر چابهار نیز می شود. با این حال دولت ترامپ که تاکنون در مورد معاف کردن بندر چابهار از تحریم ها تصمیمی اتخاذ نکرد است، می گوید هدف تحریم ها تنبیه هند یا افغانستان نیست.

در ماه های اخیر مقامات بلندپایه ایرانی، هندی و افغانی چندین بار در رابطه با طرح توسعه بندر چابهار با یکدیگر دیدار و گفتگو نموده و تلاش کرده اند تا راهی برای تداوم این طرح حتی با وجود تحریم های آمریکا بیابند. یکی از راهکارهایی که کشورهای ذینفع در این پروژه عظیم برای عبور از تحریم ها مد نظر دارند، استفاده از ساز و کار مالی ویژه ای است که کشورهای اروپایی برای حفظ روابط تجاری خود با ایران در حال تکمیل آن هستند.

اگر طرح توسعه بندر چابهار به سرانجام برسد، شرایط برای دور زدن پاکستان - دشمن قسم خورده هند که امنیت ملی خود را در گرو تسلط بر افغانستان می بیند - نیز فراهم خواهد شد. مقامات پاکستان که تاکنون اجازه نداده اند که هند و افغانستان از خاک کشورشان برای توسعه روابط تجاری خود استفاده کنند، از افغانستان می خواهد که حمل و نقل کالاهای مورد نیاز خود را از طریق بندری که با همکاری چین در جنوب پاکستان در حال گسترش است، انجام دهد.

این رویکرد پاکستانی ها باعث شده است که دسترسی تجار و کشاورزان افغانستان به بازار بزرگ و به سرعت در حال رشد هند بسیار دشوار شود و از سوی دیگر هندی ها نیز نتوانند به بازار افغانستان و کشورهای آسیای میانه راه پیدا کنند. از طرفی پاکستان چندین بار از سوی مقامات افغانستان، هند و آمریکا به حمایت از طالبان متهم شده است اما به شدت این اتهام را رد می کند.

طرح توسعه بندر چابهار که هند و ایران اشتیاق زیادی برای تکمیل آن دارند، می‌تواند یک جایگزین مناسب برای بنادر پاکستان باشد و دسترسی افغانستان به آب‌های آزاد را برقرار کند. با وجود اینکه طرح مذکور هنوز مراحل اولیه خود را می‌گذراند و تنها بخش کوچکی از آن به بهره‌برداری رسیده است، راههای مواصلاتی از این بندر به افغانستان همین حالا هم آماده استفاده هستند و می‌توان از طریق آنها به شبکه جاده‌ای افغانستان که در سال‌های اخیر با بهره‌گیری از کمک‌های بین‌المللی توسعه پیدا کرده است، دسترسی داشت.

دولت هند پذیرفته است که در قالب توافقنامه توسعه بندر چابهار که در سال ۲۰۱۶ بین این کشور و ایران به امضا رسید، ۸۵ میلیون دلار جهت خریداری تجهیزات مورد نیاز پروژه به ایران بپردازد. علاوه بر این هند ۱۵۰ میلیون دلار دیگر نیز به‌صورت وام به ایران پرداخت خواهد کرد. در عوض این سرمایه‌گذاری‌ها، هند به مدت ۱۰ سال حق بهره‌برداری از دو پایانه تجاری را در بندر چابهار در اختیار خواهد داشت. در این میان تحریم‌های آمریکا باعث شده است که همه برنامه‌های هند برای بندر چابهار ایران در معرض تهدید قرار بگیرد.

یکی از مقامات دولت هند که مستقیماً با موضوع توسعه بندر چابهار در ارتباط است، در این خصوص می‌گوید: «ما نگرانی‌های خود در این زمینه را با آمریکایی‌ها در میان گذاشته‌ایم. اگر قرار باشد که هند نقش بیشتری در توانمندسازی اقتصاد افغانستان ایفا کند، بندر چابهار یک رکن مهم در این راه خواهد بود».

برای کشورهای غربی که به دنبال مقابله با نفوذ روزافزون چین و روسیه در آسیای میانه هستند نیز دسترسی هند به افغانستان و آسیای میانه از طریق بندر چابهار از اهمیت خاصی برخوردار است. کریستینا فیر، کارشناس مسائل آسیای میانه در دانشگاه جورج تاون آمریکا، در این رابطه خاطرنشان می‌سازد: «هند برای ورود به آسیای میانه هیچ راه دیگری جز بندر چابهار ندارد».

از طرف دیگر دسترسی افغانستان به بندر چابهار می‌تواند ورود محصولات کشاورزی این کشور را به بازارهای جهانی تسهیل کند و همچنین امکان صادرات ذخایر معدنی عظیم افغانستان به اقصی نقاط جهان را فراهم سازد. بدین ترتیب افغانستان خواهد توانست هم خود را از وابستگی به کشت تریاک برهاند و هم برای ارتباط تجاری با جهان نیاز کمتری به پاکستان داشته باشد.

بارنت روبین، کارشناس امور آسیای میانه در دانشگاه نیویورک که مشاور بسیاری از دولت‌های غربی در زمینه روابط با افغانستان و کشورهای اطراف آن بوده است، در خصوص تحریم بندر چابهار از سوی آمریکا تصریح می‌کند: «اگر بندر چابهار را محدود کنید، در واقع افغانستان را برای همیشه به پاکستان وابسته کرده اید.»

